



ЗАПАДЕН БАЛКАН

ОСНОВЕН СЕТ НА ИНДИКАТОРИ ЗА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

2012

5
8
97
2
1





European Environment Agency



Ова е публикација на **ЗОИ мрежа за животна средина**, изработена во блиска соработка со **Европската агенција за животна средина** и други партнери за соработка.

© Zoë Environment Network 2012

Репродукцијата е дозволена под услов да се наведе изворот, освен во случај кога е поинаку наведено.

ISBN: 978-2-940490-01-1

Печатено од УМЕТНИК, Марко Орешковиќ 28, Белград – Звездара

Напомена:

Оваа публикација е подготвена со финансиска помош на Европската Комисија, во рамки на проектот “Подготвителни мерки за учество на кандидатите и потенцијалните кандидати во работата на Агенциите на Заедницата: Проект за учество на земјите од Западен Балкан во работата на Европската агенција за животна средина 2009-2011”. Ставовите изразени во овој текст претставуваат гледишта на консултантот и не претставуваат официјални ставови на Европската Комисија.

За целите на оваа публикација, името на Косово* се користи за да се означи територијата основана од страна на Советот за Безбедност на Обединети Нации со Резолуцијата 1244/99.

Запомнете дека...

‘...ЕЕА има за цел да го поддржи одржливиот развој и да помогне да се оствари значајно и мерливо подобрување на животната средина во Европа, преку обезбедување навремени, целни, релевантни и веродостојни информации за креаторите на политики и пошироката јавност.’

Изјава за мисијата на Европска агенција за животна средина, наведена на службените визит-карти

Текст

Алекс Кирби

Тим на уредници

Јасмина Богдановиќ
Александра Шилѓиќ

Мапи и графикони

Емануел Бурне
Јан Демон
Јасмина Богдановиќ
Александра Шилѓиќ

Фотографија

Немања Шилѓиќ
Ројтерс

Лектори

Питер Сондерс
Стела Брицолакис
(под договор со
Стокхолмскиот институт
за животна средина)

Насловна страна и распоред

Каролин Даниел

Оригинална идеја

Светлана Ѓорѓева
(Македонија)

Превод од англиски

Ристо Јордановски

Соработници

Гордон Мекинес • Европска агенција за животна средина
Милан Хренко • Европска агенција за животна средина
Виолета Филипич • Австриска агенција за животна средина
Тони Зампарути • Консултантска куќа *Milieu*
Ото Симонет • Зои мрежа за животна средина

Албанија

Етлева Цанај • Агенција за животна средина и шумарство
Нарин Панарити • национален експерт

Босна и Херцеговина

Шевала Корајчевиќ • Агенција за статистика
Мехмед Церо • Федерално Министерство за животна средина
и туризам
Горан Крстовиќ • Федерално Министерство за животна средина
и туризам

Хрватска

Рене Вукелиќ • Агенција за заштита на животната средина
Мира Зовко • Агенција за заштита на животната средина
Далија Мејашки • Агенција за заштита на животната средина

Македонија

Светлана Ѓорѓева • Македонски информативен центар
за животна средина, Министерство за животна средина и
просторно планирање
Катерина Николовска • Македонски информативен центар
за животна средина, Министерство за животна средина и
просторно планирање
Драган Ѓорѓев • Институт за јавно здравје

Косово*

Рифат Морина • Агенција за заштита на животна средина
Илиријана Орана • Агенција за заштита на животна средина
Риза Хајдари • Агенција за заштита на животна средина
Африм Бериша • Агенција за заштита на животна средина
Сабит Рестелица • Агенција за заштита на животна средина

Црна Гора

Драган Асановиќ • Агенција за заштита на животна средина
Владан Божовиќ • Агенција за заштита на животна средина
Лидија Шчелановиќ • Агенција за заштита на животна средина

Србија

Дејан Лекиќ • Агенција за заштита на животна средина
Елизабета Радуловиќ • Агенција за заштита на животна средина
Маја Круниќ-Лазиќ • Агенција за заштита на животна средина
Небојша Реџиќ • Агенција за заштита на животна средина

ПРЕДГОВОР

Од Гордон Мекинес и Ото Симонет

Благородната задача на собирање на податоци и индикатори за да се укаже на Состојбите и трендовите во животната средина на една земја, град или регион, воопшто не се смета за “секси” работа: веројатно постојат многу малку деца кои сонуваат да бидат раководители со информации за животната средина. Но понекогаш, нуркајќи подлабоко во ова прашање, може и да се случи таква возбуда, особено кога се работи во границите на регионите на Европа.

На пример, падот на уделот на обновливата енергија во потрошувачката на примарна енергија во целиот регион, во текот на последните 10 до 15 години или сеуште малиот процент од населението поврзани со систем за третман на отпадни води, претставува алармантна состојба и треба да предизвика непреспиени ноќи за одговорните политичари и администрацијата, како и за повеќето граѓани. Со презентирањето на голите факти, можеби ќе успееме да евоцираме промени, така што собирањето на податоци и индикатори, на крајот може да се покаже како награда за широк спектар на корисници.

Зад ова кратко “џебно издание” препознаваме еден впечатлив процес на промени кои се настанати во земјите од Западен Балкан: од страна на властите, граѓанското општество и приватниот сектор, на редовна основа се собираат податоци за животната средина. Информациите се пренесуваат на оние кои сакаат да знаат каква е состојбата на животната средина, за да можат да прават споредби во однос на поставените цели и прагови, и секако, да се преземаат соодветни акции. Повеќе од 100 професионалци од регионот придонесоа за оваа уникатна компилација на податоци и индикатори, помагајќи да се изградат неопходни темели на демократијата во регионот кој чекор по чекор, станува интегрален дел од Европа.



“Ве...молиме посочете ја вашата причина за посета”; “Туризам.”

Автор: Марко Сомборац

Објавено во: Blic: <http://www.blic.rs/Strip/1130/Marko-Somborac>



Хрватска

Вкупна територија (km²)87 661
 Вкупна популација (милиони)4,43
 Просечна месечна плата (EUR)721
 Валута.....HRK
 БДП по глава на жител
 (постојан 2000 USD)6 387
 Интернет корисници (на 100 жители) 50
 Почеток на соработка со ЕЕА2001
 На патот кон ЕУ...
 Земја кандидат од 2004 – пристапување
 предвидено за 1 Јули, 2013.



Босна и Херцеговина

Укупна територија (km²)51 209
 Вкупна популација (милиони)3,84
 Просечна месечна плата (EUR)408
 ВалутаBAM
 БДП по глава на жител
 (постојан 2000 USD).....2 158
 Интернет корисници (на 100 жители) 38
 Почеток на соработка со ЕЕА1997
 На патот кон ЕУ...
 Потенцијален кандидат



Црна Гора

Вкупна територија (km²)13 812
 Вкупна популација (милиони).....0,62
 Просечна месечна плата (EUR).....477
 ВалутаEUR
 БДП по глава на жител
 (постојан 2000 USD)2 195
 Интернет корисници (на 100 жители) 44
 Почеток на соработка со ЕЕА2004³
 На патот кон ЕУ...
 Земја кандидат од 2010.

³Србија и Црна Гора заедно; самостојно од 2007.



Албанија

Вкупна територија (km²) 28 748
 Вкупна популација (милиони)3,19
 Просечна месечна плата (EUR)241
 ВалутаALL
 БДП по глава на жител
 (постојан 2000 USD)1 879
 Интернет корисници (на 100 жители) 41
 Почеток на соработка со ЕЕА1997

На патот кон ЕУ...
 Потенцијален кандидат

Напомена: Сите наведени податоци кореспондираат на 2009 година.

²според резолуција 1244 (1999) на Совет за безбедност на ОН



Србија

Вкупна територија (km²)77 474
 Вкупна популација (милиони)7,32
 Просечна месечна плата (EUR)336
 Валута.....RSD
 БДП по глава на жител
 (постојан 2000 USD)1 228
 Интернет корисници (на 100 жители) 56
 Почеток на соработка со ЕЕА2004³
 На патот кон ЕУ ...
 Земја кандидат од 2012.

³ Србија и Црна Гора заедно; самостојно од 2007.



Косово²

Вкупна територија (km²)10 908
 Вкупна популација (милиони)1,81
 Просечна месечна плата (EUR)165
 Валута.....EUR
 БДП по глава на жител
 (постојан 2000 USD)1 789
 Интернет корисници (на 100 жители) 21
 Почеток на соработка со ЕЕА2010



Македонија

Вкупна територија (km²) 25 713
 Вкупна популација (милиони)2,05
 Просечна месечна плата (EUR)333
 Валута.....MKD
 БДП по глава на жител
 (постојан 2000 USD)2 143
 Интернет корисници (на 100 жители) 51
 Почеток на соработка со ЕЕА1997
 На патот кон ЕУ ...
 Земја кандидат од 2005.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	8
ИНДИКАТОРИ	13
ОРГАНИЗАЦИИ И СТРУЧНИ СОРАБОТНИЦИ	40
РЕФЕРЕНЦИИ	42

“ти дава ЧУВСТВО (SENSE)¹ на знаење”
Цитат на Дежан Ле Кук

¹Shared European National State
of the Environment (EEA)

Извори: Институт за статистика на Албанија; Агенција за статистика на Босна и Херцеговина; Хрватско биро за статистика; Државен завод за статистика на Република Македонија; Завод за статистика на Косово2; Завод за статистика на Црна Гора; Завод за статистика на Република Србија; Датабаза на Светска Банка; Индикатори за светски развој (World Development Indicators), Светска Банка; Светска статистика на интернет (Internet World Stats); Директорат за Проширување на Европска Комисија, 2011.

ВОВЕД

Не постои лесен начин да се промовира публикација за индикатори; едноставно на површината, комплексно и крeвко во сржта – тоа е начинот на кој може да се опишат индикаторите. Индикатор за животната средина може да се спореди со клуч кој отвора “брава” за подобро разбирање преку мерење и јасна презентација.

Индикаторите за животна средина во Европската Унија (ЕУ) се вообичаено организирани врз основа на добро докажаниот систем за оценување на Европската агенција за животна средина (ЕЕА):

Движечки сили – Притисоци – Состојба – Импликација - Реакција или едноставно “DPSIR рамка”

Оваа рамка ја опишува состојбата на животната средина, нејзиното влијание врз човекот, екосистемите и материјалите, притисоците врз животната средина, движечките сили и реакциите кои управуваат со системот¹.

Индикаторите на ЕЕА, меѓу многу други, се избрани и дефинирани во однос на документи за политиката на ЕУ, со цел следење на напредокот на европските политики. ЕЕА има подготвено ограничен број на основни индикатори – достигнувајќи бројка од 37, кои го сочинуваат таканаречениот Основен Сет на Индикатори (CSI) за мерење на напредокот во приоритетните области на политиката, и да се овозможи компаративност помеѓу земјите. Овој индикаторски сет, исто така се користи како клучен елемент во таканаречениот Заеднички информативен систем за животна средина за Европа (SEIS).

Процесот на собирање податоци и евалуација на индикатори претставува навидум бескраен свет на броеви, графици, мапи и табели со кои одредени експерти ракуваат и ги користат. Исто како и локалниот пазар што избобилува со својата неодрлива и вкусна понуда, и располага со своја мрежа за снабдување со производи, така и луѓето на кои им е доверено да работат со индикатори треба да бидат способни да “зготват” мултидимензионални индикатори, користејќи добро воспоставени текови на податоци и информации, обезбедени од страна на една персонализирана верзија на Европската мрежа за набљудување и информирање за животната средина (EIONET).

Која е твојата боја?

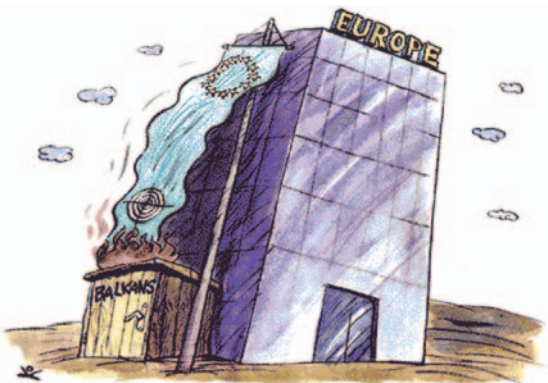
Сирово наспроти готвено, и доставено на шведската маса

Всушност, треба да започнеме со одредувањето на она што би можело да биде приоритетна тема или сектор. Без оглед на тоа дали тоа ќе биде *сиво* загадување на воздухот, *портокалови* климатски промени, *виолетова* енергија или *сина* вода, темите и секторите се предодредени од националните или меѓународните приоритети. Сепак, ова е полесниот дел. Тешкиот дел е да се пронајдат, согледаат, и да се направи анализа на податоците.

Можеби се прашувате и што е разликата меѓу необработени податоци и некој индикатор – како што впрочем, разликата е обично нејасна; додека необработените податоци се претставени како чисти бројки, индикаторот “ни открива, дава докази, и неговото значење се протега подалеку од она што всушност се мери како поголем феномен на интерес”².

Физичко-хемиски карактеристики на еден индикатор

Од кога сте избрале една или повеќе бои и сте обезбедиле “суровина за готвење”, треба да бидете во можност да зготвите многу добар индикатор.



Извор: BALKAN CARTOON-GALLERY
(<http://www.donika.com/cartoon.html>)

¹ ЕЕА, 2011. Служба за терминологија и запознавање со животната средина (ETDS)

² ЕЕА, 2005. Основен сет на индикатори - Водич

Добриот индикатор³:

- е релевантен на одредено прашање;
- може да се изрази “под” или “над” одредена цел;
- е споредлив во меѓународни рамки;
- се базира на расположливи и економски ефикасни податоци;
- лесно се комуницира и е лесен за разбирање.

За среќа, ние веќе ги имаме оние 37 индикатори на ЕЕА кои што опфаќаат 10 различни теми и сектори, ги разјаснуваат приоритетите на ЕУ, се компатибилни со други земји и региони, и се со политичка релевантност. Но, за да се даде значење на сите ваши (и на многу други) напори и работа, ќе мора да се завршат следните пет чекори.

Тркалото се врти само во круг...

Пет практични чекори за градење на индикатор за животна средина:

Чекор I

Избери политички приоритет
Избери листа на индикатори
Користете призната методологија и дефиниции за податоци
Истовремено идентификувај ги соодветните податоци и протокот на податоци на национално ниво

Чекор II

Организирај ги податоците во логичен редослед
Осигурај се дека единиците се точни
Направи пресметка
Провери ја пресметката
Направи график

Чекор III

Направи кратка критичка проверка за можни необјаснети варијации (ненадејни падови или остри зголемувања за една или повеќе години)
Спореди податоци со други земји/региони
Спроведи процес за верификација на податоците

Чекор IV

Направи анализа на моменталните национални практики (клучна оценка)

Анализирај ја моменталната национална легислатива (контекст на политики)
Побарај можни индикации за идни трендови (пр. Сценарија или законодавни документи во процедура)

Чекор V

Комуницирај ги твоите резултати (со други институции — без разлика на обврските за известување)
Публикувај ги твоите резултати (пр. Извештај за состојбата на животната средина)
Спореди ги резултатите со целите на политиките
Ажурирај и следи го напредокот со текот на времето.

По забавата...

По сработеното, можеби ќе се чувствувате “гроги” (типично), ослободено (не толку типично), со вртоглавица (ретко), ќе бидете повеќе присутни дома (вашите деца повторно ќе разговараат со вас), или ќе бидете дури и среќен што вашиот извештај, проценка, или изведба е завршен...но сепак зачувајте малку енергија за годините во кои овој процес ќе треба да го повторите. ОК, можеби не од почеток – бидејќи ќе ви биде отворен “синцирот за снабдување со податоци”, вашиот Excel лист ќе биде подготвен и ќе имате работна верзија за политичкиот контекст и клучната проценка, и најважно од се, го имате вашето изминато искуство. Следниот пат, опуштете се со едно убаво релаксирано кафе во друштво на оној што располага со релевантните податоци, искористете ги новите податоци и вклучете ги во новиот Excel лист, виде-те дали одговараат на другите претходни податоци, направете пресметка, додадете нова временска серија на вашиот график, и побарајте нови вести за вашата тема во однос на некои нови практики или планирано законодавство. Можеби и ќе се изненадите дека работите се движат навистина брзо (или воопшто не се движат). Ако еден или повеќе делови на податоци или информации изгледаат чудно, вратете се чекор назад и споредете го оригиналниот извор. И со среќа! Запомнете, вие не сте сами. Постојат повеќе од 100-тина луѓе кои се вклучени во работата на индикатори за Западен Балкан

³ GRIDA/Arendal, 1998. Упатство за подготовка на известување за состојбата на животната средина преку интернет (Cookbook for State of the Environment Reporting on the Internet).

СТАТИСТИКА ОД ПРОЦЕСОТ НА СОРАБОТКА СО ЗАПАДЕН БАЛКАН

- Соработката на ЕЕА со земјите од Западен Балкан започна уште во 1997 година со Албанија, Босна и Херцеговина, Република Македонија, а со Косово* дури во 2010 година, придружувајќи се на сите други земји од Западен Балкан кои имаат перспектива за членство во ЕУ.
- Проектот IPA – Инструмент за претпристапна помош, е наследник на PHARE, CARDS и EuropeAid програмите за поддршка на активностите во земјите, со цел подобрување на нивните перформанси.

PHARE (Полска и Унгарија: Помош за реконструкција на економските програми) беше создадена во 1989 година како еден од претпристапните инструменти за да се помогне на земјите-кандидати да се подготвуваат кон членство во ЕУ; програмата се прошири за да ги вклучува и земјите од Западен Балкан до 2000 година, кога беше заменета од...

CARDS (Помош на Заедницата за реконструкција, развој и стабилизација) беше создадена во 2000 година како еден од главните финансиски инструменти на ЕУ за стабилизација и асоцијација на земјите од Западен Балкан, кој сочинуваше 5.13 милијарди евра до 2006 година, кога беше заменет со...

IPA (Инструмент за претпристапна помош) кој ги опфаќа земјите кандидати и потенцијални земји-кандидати.

- Вкупните перформанси на земјите од Западен Балкан се подобрени во однос на исполнувањето на обврските за известување кон ЕЕА; во 2009/2010 година, перформансите на земјите изнесуваа меѓу 6% и 78%. Една година подоцна, оваа бројка се искачи помеѓу 44% и 92%, со Хрватска заземајќи 11-то место меѓу 39 EIONET земји, координирани од страна на ЕЕА.
- Крајна цел на ЕЕА е целосното вклучување на земјите од Западен Балкан во редовните извештаи за оценување, развивањето на редовен индикаторски систем за известување (особено, Основниот Сет на Индикатори на ЕЕА) како и помошта за развој на капацитетите и вмрежување.

Еден од многуте информациски системи за животната средина, за кои Google би дал резултати од пребарување, е токму **SEIS**: промовиран од страна на Европската Комисија во 2008 за “подобрување на собирање, размена и користење на податоците и информациите за животната средина низ цела Европа”, и во моментот се развива и со додатни групации на земји – ЕЕА, Западен Балкан, источните соседи и Русија, јужните соседи и централна Азија.

Дали сте знаеле?

Индикаторскиот процес на земјите од Западен Балкан (во континуитет од 2004 година) вклучува: 7 години работа, 6 проекти, 5 регионални работилници, како и 4 поединечни посети, и резултираше со скок од 0 до 25 во бројот на Основниот Сет на Индикатори достапни од регионот.

КАКО ДА СЕ УПОТРЕБУВА ОВАА ПУБЛИКАЦИЈА

Со цел да се добие сеопфатен преглед и разбирање на содржината на оваа публикација, следните клучни елементи се вклучени за да го водат читателот:

- **Секоја тема/сектор е кодирана во боја:** боите се припишуваат на логичен начин, на пример, за земјоделскиот сектор и биодиверзитетот, боите се светло-зелена и темно-зелена, темата за климатски промени е во портокалова боја, додека темата вода е со плава боја.
- Бидејќи сите седум земји партнери имаат одделен проток на податоци кон ЕЕА, во оваа публикација, различни бои на кодови се применети за **секоја земја**, а со тоа се обезбедува едноставен и јасен преглед на податоците со кои располагаме (погледнете ја картата подолу, како пример)
- Во повеќето **индикаторски листи**, ќе најдете карта на **земјите од Западен Балкан**; тука треба да бидете во можност да направите разлика, на прв поглед, кои земји се вклучени во презентираниот индикатор, а кои не се (вклучените земји се со соодветна боја обележани).

Дефинирање на Европската Унија:

EU-10: Република Чешка, Унгарија, Полска, Словачка, Латвија, Литванија, Естонија, Кипар и Малта

EU-12: ЕУ-10 + Бугарија и Романија

EU-15: Австрија, Белгија, Данска, Финска, Франција, Германија, Грција, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија, Шведска, Велика Британија

EU-27 = EU-12 + EU-15

ХРВАТСКА
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
СРБИЈА
КОСОВО¹

ЦРНА ГОРА
АЛБАНИЈА
МАКЕДОНИЈА



¹ според резолуција 1244 (1999) на Совет за Безбедност на ОН

- Параграфите на левата страна ја објаснуваат **целта** на секој индикатор, го анализираат **трендот** и нудат краток водич за **имплементација на политиката** на ниво на ЕУ и на регионално ниво. На крајот, ќе го видите прашањето “Дали сте знаеле?”, и можеби одговорот ќе ви го открие потребното. Доколку е потребно, вклучени се и дефиниции на некои термини кои се специфични за некои индикатори.
- За да ви помогне да се визуализира сегашната ситуација или промените со текот на годините, картите и графициите се дизајнирани за да опфаќаат, каде што е соодветно, **споредба** на национално (по земја), регионално (Западен Балкан), Европско, па дури и глобално ниво.



РОЈТЕРС / Хазир Река

Дрва на Шар Планина, лоцирани југоисточно од Косово*, забележани на есен. 24 Октомври, 2010.

ИНДИКАТОРИ

Земјоделство

Површини со органско земјоделство

Биодиверзитет

Заштитени подрачја

Климатски Промени

Потрошувачка на супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка

Енергија

Финална енергетска потрошувачка по сектори
Вкупна енергетска интензивност
Потрошувачка на примарна енергија по гориво
Потрошувачка на примарна енергија од обновливи извори

Транспорт

Побарувачка на патнички транспорт
Побарувачка на товарен транспорт

Отпад

Создавање на комунален отпад

Вода

Користење на водни ресурси
Пречистување на урбани отпадни води

Цел

Да се идентификува трендот кон еколошки одржливи практики во земјоделскиот систем и производството.

Тренд

Уделот на органското земјоделство, во вкупната земјоделска површина во земјите од Западен Балкан е многу мал, но се зголемува. Во 2009 година беше околу 0,3%; бројката во ЕУ-10 на крајот на 1990-те години беше 0,5%. Албанија има најголем број органски фарми, речиси 2%, а Хрватска е следна со 0,6%. Босна и Херцеговина и Србија имаат најмалку. Националните политики за органско земјоделство се слаби. Но речиси секаде (освен во БиХ) органското земјоделство е во пораст.

Имплементација на политики

ЕУ препознава дека органското земјоделство придонесува за високо ниво на биолошка разновидност и заштита на видовите и природните живеалишта (хабитати). Во 2004 година, Европската Комисија објави “Европски акциски план за органска храна и земјоделство” за промовирање на праксата, иако не се поставија конкретни цели за земјите-членки. Албанија, Хрватска и Република Македонија целат на зголемувањето на нивниот удел на органското земјоделство, за што Албанија цели на 5% до 2013 година, Република Македонија најмалку 5% до 2011 година, и Хрватска со барем 10% (вклучувајќи пасишта и шуми) до 2010 година.

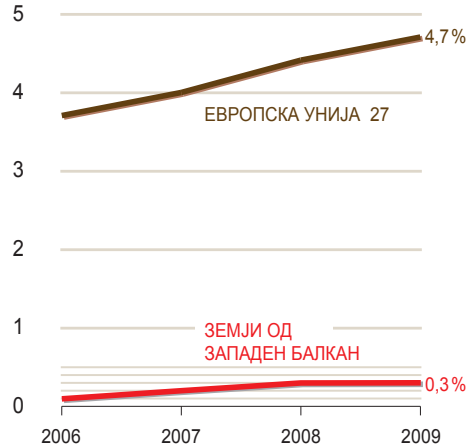
Дали сте знаеле?

Промената од конвенционално во органско производство, не се одвива ниту лесно ниту брзо – во просек, потребни се пет години за таква промена.

Компаративни трендови во

органското земјоделство

Удел на искористена земјоделска површина



Извори: Еуростат, ЕЕА, 2011.

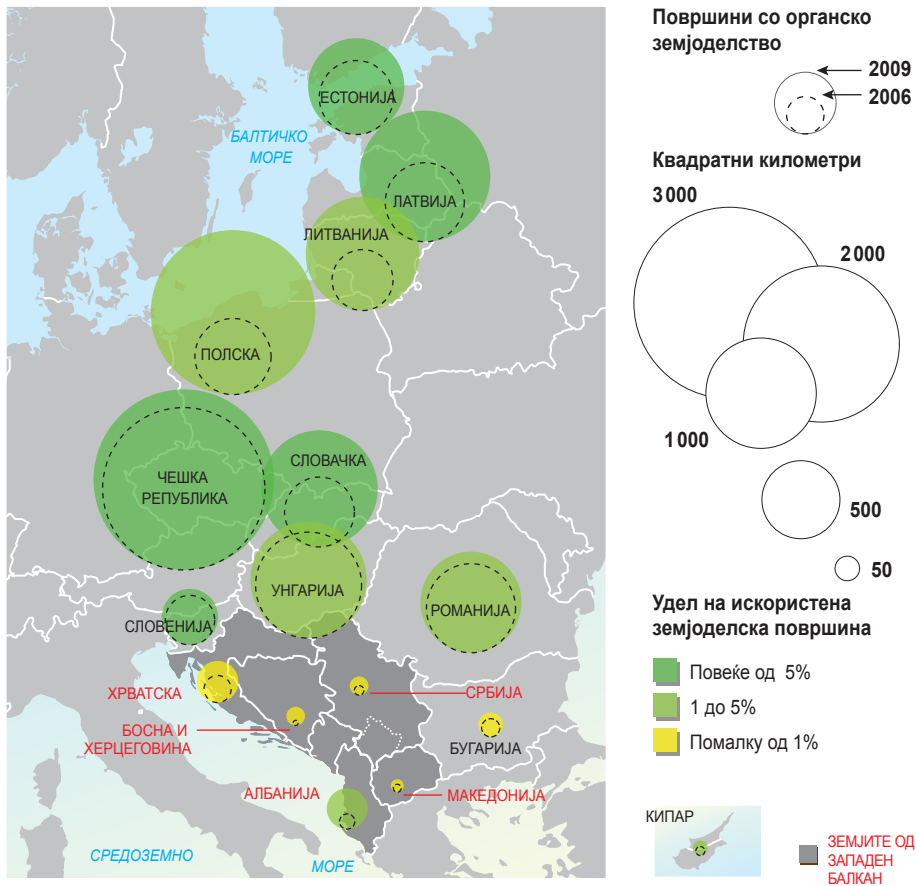
Број на површини со органско земјоделство



Извори: Хрватско биро за статистика, Министерство за земјоделство, рибарство и рурален развој на Хрватска, Државен завод за статистика, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија, 2011.

Органско земјоделство во избрани земји на Европската Унија-10 и на Балканот

Удел на земјоделски површини и развој



Извори: Министерство за земјоделство, храна и заштита на потрошувачи, Асоцијација за органско земјоделство, Асоцијација BioAdria, Преглед "Monitoring" во Албанија; Агенција за статистика на Босна и Херцеговина; Хрватско биро за статистика, Министерство за земјоделство, рибарство и рурален развој на Хрватска; Државен завод за статистика, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија; Организација за контрола на органско производство, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Државен завод за статистика на Србија; Еуростат, 2011.

Цел

Мерење на нивото на конзервација и/или обновување на компонентите на биодиверзитетот.

Тренд

Во земјите од регионот на Западен Балкан, вкупната површина која подлежи на национална заштита е зголемена од 1980-те: во 2009 година беше повеќе од 20.000 км², 7% од површината на регионот. Нивото варира, од 13% во Албанија до повеќе од 1% во Босна и Херцеговина. Албанија, Косово* и Република Македонија ја имаат интегрирано категоризацијата IUCN (Меѓународна Унија за заштита на природата) во своето национално законодавство.

Имплементација на политики

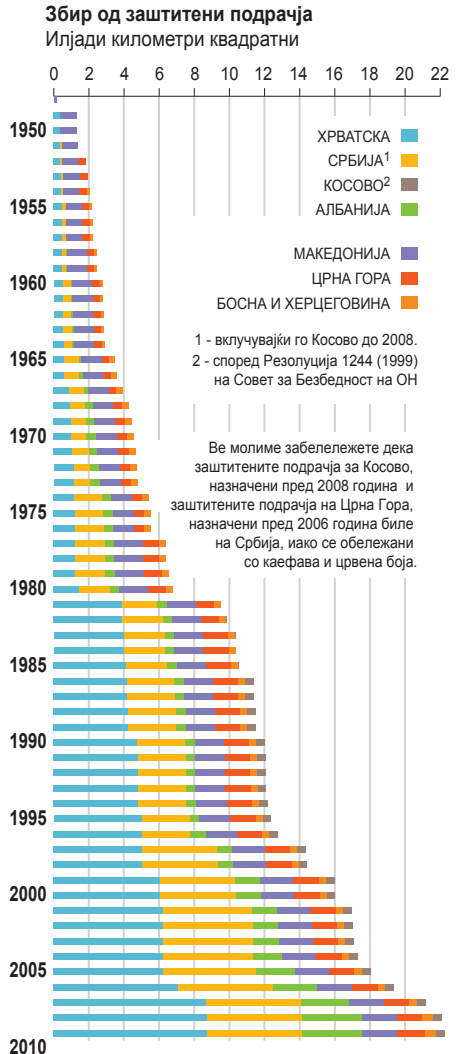
Директивата за птици (Директива 2009/147/ЕС на Европскиот Парламент и на Советот од 30-ти Ноември 2009 година, за зачувување на дивите птици) и Директивата за живеалишта (Директива 92/43/ЕЕС на Советот од 21 Мај 1992 година, за зачувување на природните живеалишта и дивата фауна и флора), ја обезбедуваат суштината на законодавството на ЕУ за заштита на природата: тие повикуваат на конзервација на видовите и живеалиштата, и назначувањето на заштитени подрачја. Земјите од Западен Балкан се посветени на заштита на природата, преку серија на пан-европски и меѓународни конвенции (особено Конвенцијата за биолошка разновидност од 1992, Рамсар¹ од 1971, Хелсинки 1974, и Барселона² 1976). Повеќето повикуваат за назначување на подрачја од посебна важност, со цел зачувување на видовите или екосистемите. Најрелевантната регионална рамка е Конвенцијата за биолошка разновидност (1992): сите земји се членки, освен Косово*. Заштитата на природата се базира на националното законодавство, кое брзо еволуираше во последниве години.

Дали сте знаеле?

Во 39 европски земји, областите кои се национално означени како заштитени подрачја, се зголемија до 2008 година на околу 1 милион км², или 1,5 пати во однос на големината на Франција.

Заштитени подрачја во Западен Балкан

Временска рамка за заштита



Извори: Заедничка база на податоци за заштитени подрачја, ЕЕА; Регистар на заштитени природни вредности, Министерство за култура на Хрватска; Агенција за заштита на животна средина, Завод за статистика на Косово, според Резолуција 1244/99 на ОН; Институт за заштита на природата, Завод за статистика на Црна Гора, 2011.

¹ Рамсар Конвенција (Ramsar Convention (1971) is the Convention on Wetlands).

² Барселона Конвенција (Barcelona Convention (1976) is the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution).

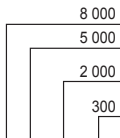
Заштитени подрачја во Западен Балкан

Ве молиме забележете:

Истото подрачје може да биде заштитено со различен статус. Совпаѓањата се отстранети и подрачјата заокружени за калкулирање на пропорционални величини, но не и за калкулирање на национален процент. Некои подрачја претставени подолу не се меѓународно признаени

 Заштитени подрачја

Заштитени подрачја
Квадратни километри



Цел

Да се утврди дали супстанците кои што ја осиромашуваат озонската обвивка, со текот на времето, постепено се отстрануваат од употреба.

Тренд

Земјите од целиот свет, се согласија да ги одстранат од производство и потрошувачка, супстанците кои ја осиромашуваат озонската обвивка – чија улога е да ги штити сите живи организми на планетата, против штетните ултравиолетови сончеви зраци. Вкупната потрошувачка на супстанци, што ја осиромашуваат озонската обвивка, во земјите од Западен Балкан е намалена за речиси 97% во периодот меѓу 1995 и 2009 година – во согласност со меѓународно договорениот временски распоред. Овие супстанци не се произведуваат во регионот.

Имплементација на политики

Виенската Конвенција (1985), придружниот Монреалски протокол за супстанците што ја осиромашуваат озонската обвивка (1987), и последователните договори, имаат за цел заштита на озонската обвивка и контрола и одстранување од употреба на хлорофлуоројагледороди (CFCs), халони, и други супстанци кои ја осиромашуваат озонската обвивка. Сите земји од Западен Балкан¹ ја имаат ратификувано Конвенцијата и Протоколот. Следејќи ги измените и дополнувањата на Монреалскиот Протокол, од Јануари 1995 година, ЕУ усвои уште поамбициозни контроли со цел одстранување од употреба на CFC супстанци при производство и потрошувачка. Овој процес започна долго пред ратификувањето на протоколот во земјите од Западен Балкан, иницираше повеќе програми за земјите и формираше национални одделенија за Озон во рамки на соодветните министерства.

Дали сте знаеле?

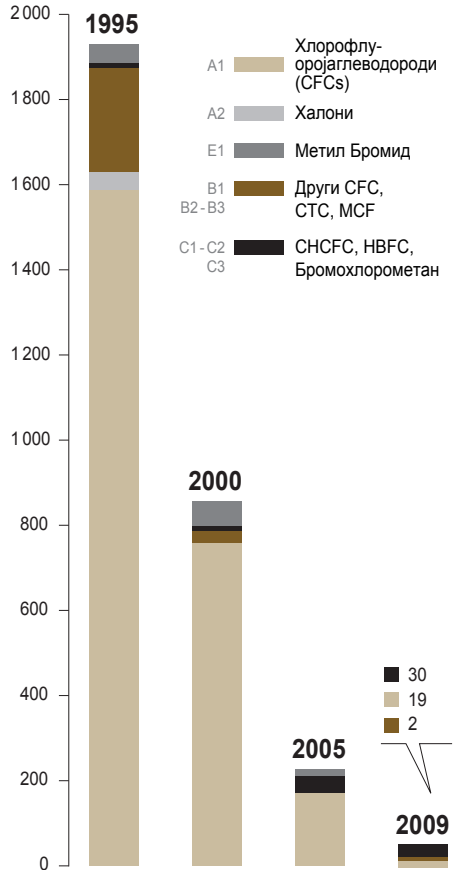
Озонската дупка над Антарктикот, во 2011 година пораснала на 26 Милиони км², што претставува околу 89 пати поголема површина од регионот на Западен Балкан, или 6 пати поголема од Европската Унија.

Трендови во

Западен Балкан

Потрошувачка на супстанци што ја осиромашуваат озонската обвивка

Потенцијал за осиромашување на озонската обвивка, во тони



CFC - Хлорофлуоројагледороди; CTC - Тетрахлорометан; MCF - Метилхлороформ; HCFC - Хлорофлуоројагледороди; HFC - Бромфлуоројагледороди

Забелешка: Податоци за Црна Гора се достапни од 2004. година. Извор: Секретаријатот за Озон на UNEP

¹ Освен Косово*

Трендови во Западен Балкан

Потрошувачка на супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка

Потенцијал за осиромашување на озонската обвивка, во тони



Извор: Секретаријатот за Озон на UNEP, 2011.

Развој 1995-2010

Потрошувачка на супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка



Извор: Секретаријатот за Озон на UNEP, 2011.

Тренд во Еврорска Унија

Намалување на потрошувачката на супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка, 1995-2009

Килограми на илјада жители



Извор: Секретаријатот за Озон на UNEP, 2011.

Цел

Да се следи напредокот во намалувањето на потрошувачката на енергија кај крајниот корисник (сектори), преку имплементација на политики за енергетска ефикасност и политики за енергетска заштеда.

Тренд

Финалната енергетска потрошувачка во земјите од Западен Балкан се зголеми за 47% од 1995 до 2008 година. Падот од 9% во 1999 година му се припишува на НАТО и воените напади на Алијансата, кои имаа влијание на индустријата и производството на електрична енергија во Србија, која е земја со највисока потрошувачка на енергија во регионот, сочинувајќи повеќе од 40% од вкупната бројка. Индустријата е најбрзо растечкиот сектор, проследено со транспортот. Во 2008 година, секторот индустрија потроши 35% од финалната енергија, додека транспортот, домаќинствата и услужните сектори искористија по 28%, 27% и 8% соодветно, додека земјоделството искористи само 2%.

Имплементација на политики

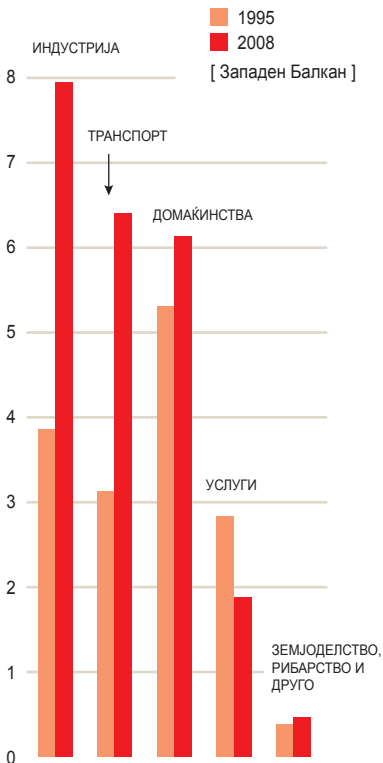
Политичките рамки на регионално ниво го вклучуваат правото на ЕУ односно *acquis communautaire*, Протоколот од Кјото (1997), Договорот за енергетска повелба (1991) и Договорот за енергетската заедница (2005). Сите земји во регионот се земји кандидати за членство во ЕУ или потенцијални кандидати, но сите земји не се страни на Протоколот Кјото или на Конвенцијата за климатски промени на ОН. Сите земји се договорни страни на Договорот за енергетска заедница, кој создава и правна и економска рамка за енергетските прашања. Според овој договор, земјите се согласиле на заедничка регулаторна рамка, поврзана со енергетските и еколошките стандарди на ЕУ.

Дали сте знаеле?

Само една третина од енергијата произведена преку согорување на јаглен, стигнува до потрошувачите како електрична струја.

Промени во енергетска потрошувачка

Финална енергетска потрошувачка по сектори
Милиони тони еквивалент на нафта



Извор: Меѓународна агенција за енергетика, 2010.

Финалната енергетска потрошувачка ја вклучува целокупната енергија доставена до крајниот потрошувач (во индустријата, транспортот, домаќинствата и други сектори) за сите енергетски потреби. Тоа ги исклучува испораките за трансформација и/или сопствена употреба на индустриите кои произведуваат енергија/енергенси, како и губитоците во мрежата.

Енергетска потрошувачка по сектори

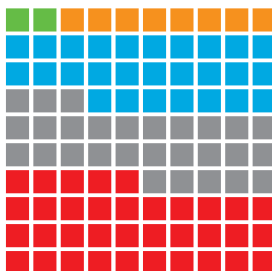
Удел на поединечен сектор во вкупната потрошувачка на енергија во 2008 година

Европска унија 27



Извори: Еуростат, ЕЕА, 2011.

Западен Балкан



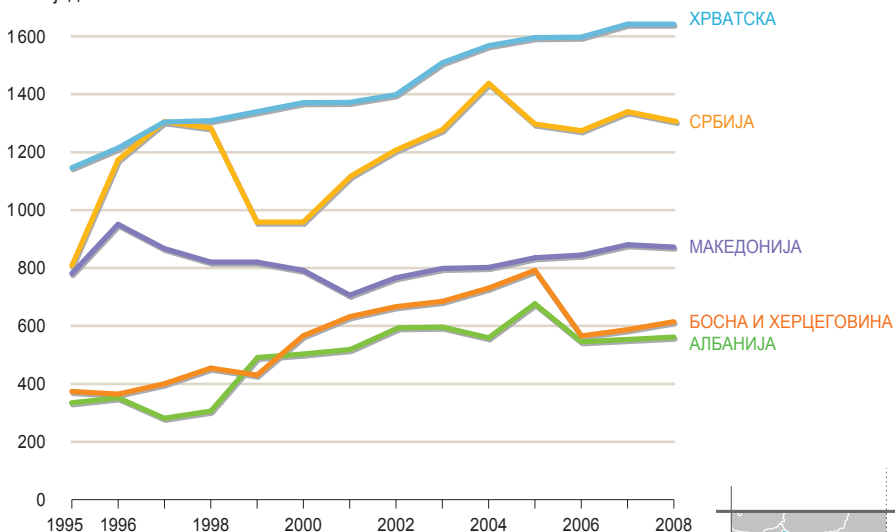
Извори: Меѓународна агенција за енергетика, 2010.

- Индустија
- Транспорт
- Домаќинства
- Услуги
- Земјоделство, рибарство и друго

Трендови во Западен Балкан

Финална енергетска потрошувачка по глава на жител

Тони еквивалент на нафта на илјада жители



Извори: Меѓународна агенција за енергетика, 2010; Институт за статистика на Албанија; Агенција за статистика на Босна и Херцеговина, Хрватско биро за статистика; Државен завод за статистика на Република Македонија; Завод за статистика на Република Србија; Светска Банка, 2011.



Цел

Да се утврди дали во земјите се раздвојува енергетската потрошувачка од економскиот раст.

Тренд

Вкупната енергетска потрошувачка во земјите од регионот на Западен Балкан растеше во просек од 1,95% на годишно ниво од 1995 до 2008 година, додека бруто-домашниот производ (БДП), во постојани цени, се зголеми на годишен просек од 3,17%. Затоа, вкупниот енергетски интензитет падна во просек од 2,19% годишно. Потребни се понатамошни истражувања за да се разбере дали ова намалување е поврзано со подобрената енергетска ефикасност во регионот, структурните промени во рамки на економските сектори или други фактори. Намалувањето на енергетската интензивност е променлива за периодот во кој е направен прегледот на податоците.

Имплементација на политики

Сите земји од Западен Балкан се земји кандидати или потенцијални кандидати за членство во ЕУ и затоа мора да се интегрираат и да го спроведуваат законодавството на ЕУ; тоа е исто така обврска во рамките на Договорот за енергетска заедница, за кој сите земји се потписнички. Законодавството на ЕУ, повикува на зголемување на енергетската ефикасност, создавањето на заеднички пазар на енергија, и намалувањето на влијанието врз животната средина при производството и употребата на енергија. Клучните инструменти се Протоколот од Кјото (Косово* не е страна) и Договорот за енергетска заедница. Земјите од Западен Балкан прават нерамножен напредок во законската регулатива за енергетика.

Дали сте знаеле?

Кога ќе вклучите најобична светилка, само 10% од искористената електрична енергија се претвора во светлина. Останатите 90% се трошат како топлина која се емитува од светилката.

Трендови на енергетска

ефикасност

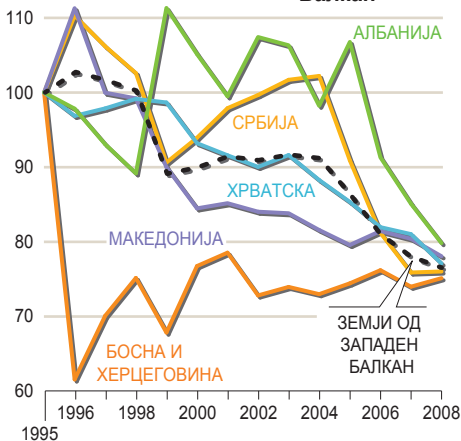
Глобално намалување

Имајте во предвид дека индексираниите вредности само ни помагаат за споредба на трендовите.

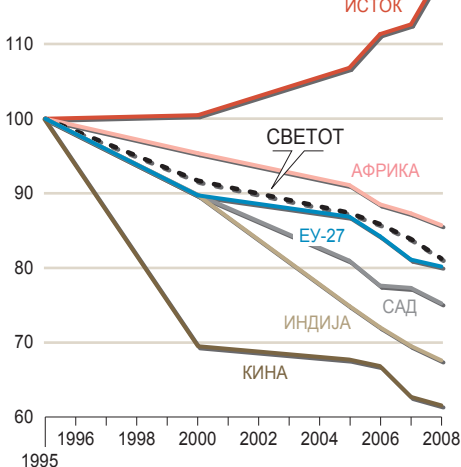
Енергетска интензивност

Индекс = 100 во 1995.

Земји од Западен Балкан



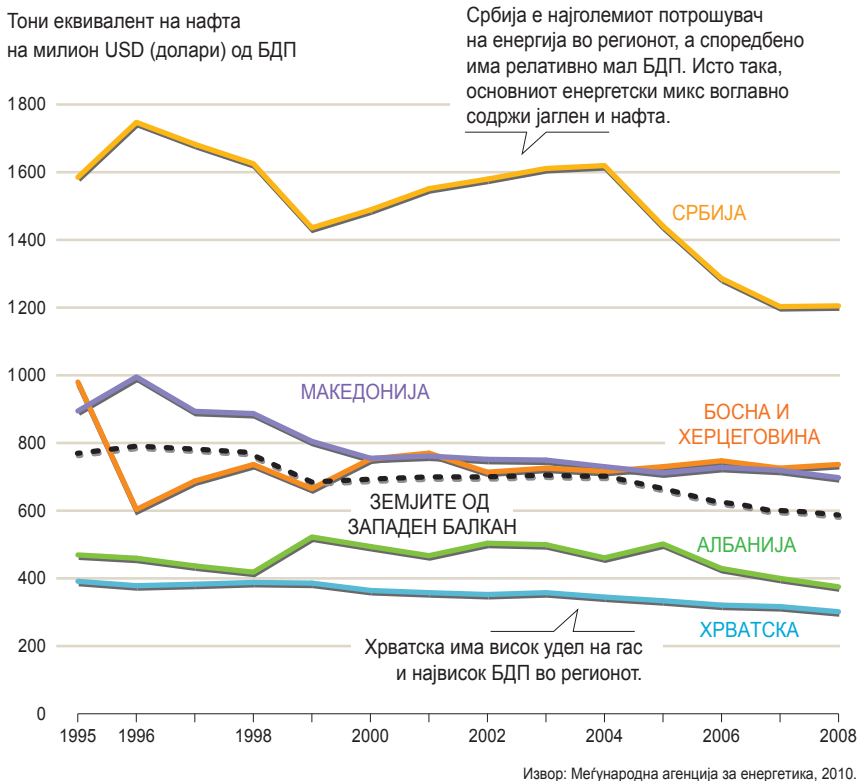
Региони во светот



Извори: Меѓународна агенција за енергетика, 2010; Светска Банка, 2010.

Енергетскиот интензитет на Западен Балкан

Споредбени нивоа



Стандардот на живеење, климата, енергетската ефикасност на зградите, ефикасноста на производните процеси, моделите за снабдување со енергија и транспорт, меѓу другото, може да имаат влијание на енергетскиот интензитет.

Високото ниво на енергетски интензитет, укажува на високата цена за конвертирање на енергијата во БДП.

Енергетска интензивност = однос помеѓу домашната потрошувачка на енергија и БДП. Ја мери потрошувачката на енергија на една економија и нејзината вкупна енергетска ефикасност.



Цел

Да се дефинира трендот на енергетскиот микс во бруто-домашната потрошувачка на енергија (БДПЕ) во регионот.

Тренд

Уделот на фосилните горива (јаглен, лигнит, нафта и природен гас) во БДПЕ на земјите од Западен Балкан, се зголеми од 84% во 1995 на 87% во 2008 година. Во апсолутна смисла, потрошувачката на фосилните горива се зголеми за 42%, додека обновливите извори на енергија се намалија од 15% на 11%. Најголемиот пораст меѓу фосилните горива беше забележан во потрошувачката на нафта (речиси 2,6% годишно), проследено со гас (2,1%). Во споредба со ЕУ-27 и светот како целина, Западниот Балкан има висок удел на јаглен и лигнит. Вкупната БДПЕ се зголеми за 38%. Се намали во 1999 година, кога воздушните напади на НАТО имаа влијание на индустријата и производството на електрична енергија, како и помеѓу 2004 и 2006 година, можеби поради сушите кои ја намалија работата на хидроцентралите.

Имплементација на политики

Клучен елемент на барањата и енергетските услови на ЕУ, кои се однесуваат на земјите од Западен Балкан како кандидати или потенцијални кандидати за членство, се таканаречените “20-20-20” климатски и енергетски цели на ЕУ, кои повикуваат на зголемување на уделот на обновливите извори на енергија во вкупната потрошувачка на енергија од 20% до 2020 година. Повеќето релевантни меѓународни рамки се Протоколот Кјото, Договорот за енергетска повелба и Договорот за енергетска заедница.

Дали сте знаеле?

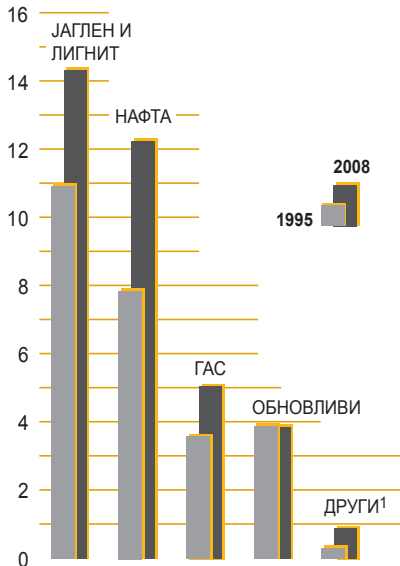
Најголемото истекување на нафта од танкер се случи на заливот Принц Вилиам, Аљаска, на 24 Март 1989 година. Со 40.000 тони истечена сива нафта, се смета за еден од најпознатите катастрофални морски еколошки настани, предизвикани од човечки фактор.

Примарна потрошувачка на

енергија по енергенси

Трендови во регионот на Западен Балкан

Милиони тони еквивалент на нафта



1 - Индустриски отпад и нето увоз на електрична струја.
Извор: Меѓународна агенција за енергетика, 2010.

Западен Балкан	Просечна годишна промена (%)	
	1995-2008	2007-2008
Јаглен и Лигнит	+1,71	+2,53
Нафта	+2,59	-1,82
Гас	+2,10	-0,61
Обновливи	-0,06	+2,70
Други	+4,86	-4,04
Вкупно	+1,95 %	+0,48 %

Примарна енергија е енергетска форма која може да се најде во природата и која сеуште не е подложна на конверзија или процесот на трансформација. Тоа е енергија која се содржи во суровите енергенси, како и други форми на енергија кои еден систем може да ги користи како суровина. Истите може да бидат обновливи или необновливи. Вкупната потрошувачка на примарна енергија претставува количество на енергија потребно за да ги задоволи потребите за потрошувачка на одредена земја.

Мешавина од енергенси 2008

Земјите од Западен Балкан

Милиони тони еквивалент на нафта

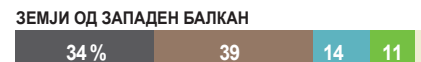
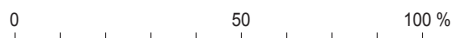


Компаративна мешавина на енергенси

Глобално, Европско и Балканско ниво

Удел на енергенси

Процент на потрошувачка на примарна енергија



1 - Индустриски отпад и нето увоз на електрична енергија.
Извор: Меѓународна агенција за енергетика, 2010.

Споредба со Европската Унија

Потрошувачка на примарна енергија во 2008 година

Илјада милиони тони еквивалент на нафта



Извори: Меѓународна агенција за енергетика, 2010; Евростат, 2011.



Цел

Да се утврди брзината со која расте уделот на обновливи извори на енергија во вкупната бруто-домашна потрошувачка на енергија (БДПЕ) во регионот.

Тренд

Придонесот на обновливите извори на енергија во бруто-домашната потрошувачка на енергија во земјите од Западен Балкан се намали од 15% во 1995 на 11% во 2008 година – бројка која е сеуште повисока од просекот на ЕУ-27, која изнесува 9% во 2009 година. Падот можеби се должи на порастот на вкупната потрошувачка на примарна енергија на 38% во истиот период, додека производството на двата главни обновливи извори, хидроенергијата и биомасата, не е со значителен пораст во овие години. Овие два извори (плус отпадот како енергенс), изнесува повеќе од 99% од обновливите извори на регионот; други извори, како ветар, соларна и геотермалната енергија, едвај се користат во земјите од Западен Балкан. Трендот на намалување, во комбинација со недостаток на релевантни политики или на имплементација на постоечките политики, ќе ги намали напорите за редуција на емисиите на стакленички гасови (GHG).

Имплементација на политики

Таканаречените, “20-20-20” цели на ЕУ повикуваат за зголемување на учеството на обновливи извори на енергија до 20% во вкупната потрошувачка на енергија. Земјите во регионот прават нерамножен напредок во усвојувањето на законодавството на ЕУ од областа на енергетиката.

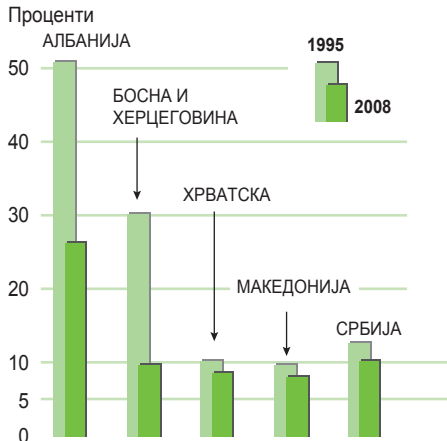
Дали сте знаеле?

Обновливите извори на енергија се во употреба уште од античките времиња. 200 година п.н.е., луѓето во Кина и на Блискиот Исток користеле ветерници за да се испумпа водата и да се сомеле житото. Исто така, Римјаните биле меѓу првите кои користеле геотермална енергија за затоплување на домовите.

Удел на обновливите извори на енергија

во потрошувачката на примарна енергија

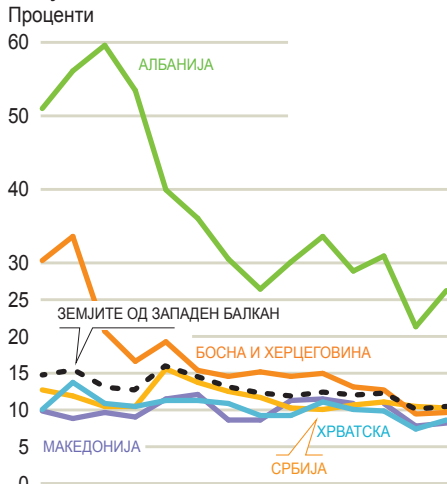
Земјите од Западен Балкан



Извор: Меѓународна агенција за енергетика, 2010..

Промени во уделот на обновливите извори на енергија во потрошувачката на примарна енергија

Земјите од Западен Балкан

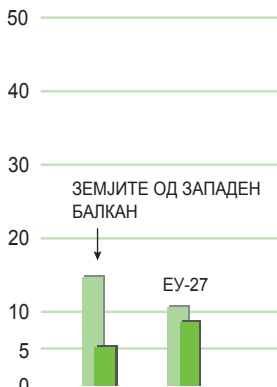


Извор: Меѓународна агенција за енергетика, 2010.

Удел на обновливите извори на енергија во потрошувачката на примарна енергија

Регионално ниво

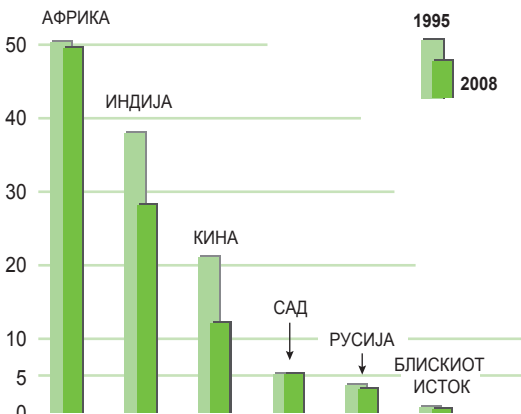
Проценти



Извори: Меѓународна агенција за енергетика, 2010; Еуростат, 2011..

Глобално ниво

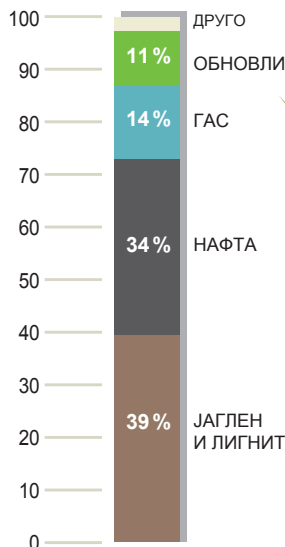
Проценти



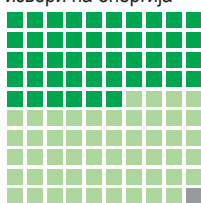
Извор: Еуростат, 2011.

Потрошувачка на енергија по гориво

Проценти



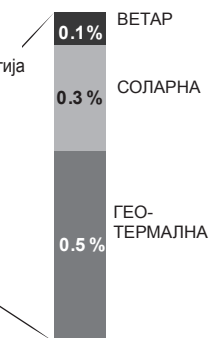
Обновливи извори на енергија



Западен Балкан 2008

Просечна годишна стапка на раст 1995-2008

Соларна	7,14 %
Ветар	7,14 %
Геотермална	1,32 %
Хидро	-0,63 %
Биомаса и отпад	0,18 %
Вкупно обновливи	-0,24 %



Извор: Меѓународна агенција за енергетика, 2010.

Цел

Да се утврди дали побарувачката на патнички транспорт се раздвојува од трендот на економски развој.

Тренд

Побарувачката на патнички транспорт во земјите од Западен Балкан постојано се зголемува во периодот помеѓу 2001 и 2009 година, но многу побавно отколку растот на БДП. Подобрувањето на економските перформанси на регионот доведе до зголемување на притисокот врз животната средина. Иако патниот сообраќај останува како доминантен начин на превоз, воздушниот транспорт постигна највисок раст. Ненадејното економско реструктурирање, економската криза и политичките превирања во некои земји од регионот можеби придонеле за трендот, заедно со другите локални околности, како што се зголемувањето на цените на горивата.

Имплементација на политики

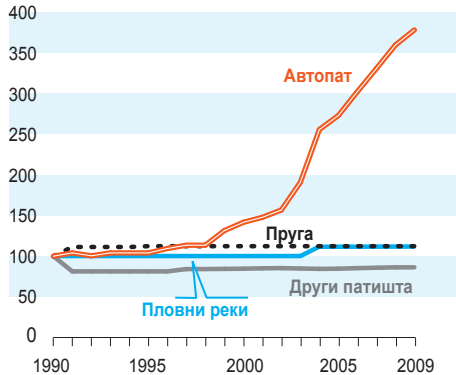
Законодавството на ЕУ во областа на транспортот, дефинира стандарди за емисиите на моторните возила. Најновите проценки на Европската Комисија од 2010 година, за земјите од Западен Балкан кои бараат членство во ЕУ, посочуваат дека се неопходни понатамошни напори и подобрувања во донесувањето и спроведувањето на законодавството за транспорт (освен за Хрватска и Македонија, кои покажале значителен напредок). На ниво на ЕУ, целта за раздвојување на побарувачката за транспорт од растот на БДП, беше отпрвин дефинирана во Стратегијата за интегрирање на транспортот и животната средина, усвоена во Хелсинки во 1999 година. Белата Книга на Европската Комисија од 2011 година за единствена сообраќајна област – кон конкурентен и ефикасен транспортен систем, повикува на промена кон сообраќаен ситем со ниско ниво на јаглеродни емисии, и намалување од 60% на стакленичките гасови од овој сектор, до 2050 година.

Дали сте знаеле?

Во 1970 година, Европските граѓани патуваа во просек по 17 километри дневно; денес оваа бројка достигна 35 километри на ден.

Развој на Хрватската мрежа

Километри мрежа
Индекс = 100 во 1990.

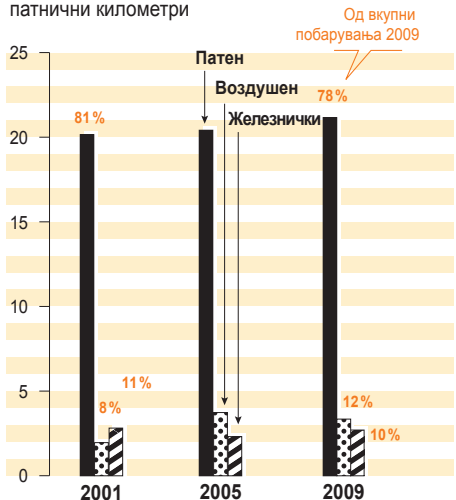


Извор: Еуростат, 2011.

Видови на патнички сообраќај

во земјите од Западен Балкан

Милијарди патнички километри



Извори: Институт за статистика, Министерство за транспорт на Албанија; Агенција за статистика на Босна и Херцеговина; Хрватско биро за статистика; Државен завод за статистика на Република Македонија; Завод за статистика на Црна Гора; Завод за статистика на Република Србија, 2011.

Побарувачка на патнички транспорт наспроти

националното богатство

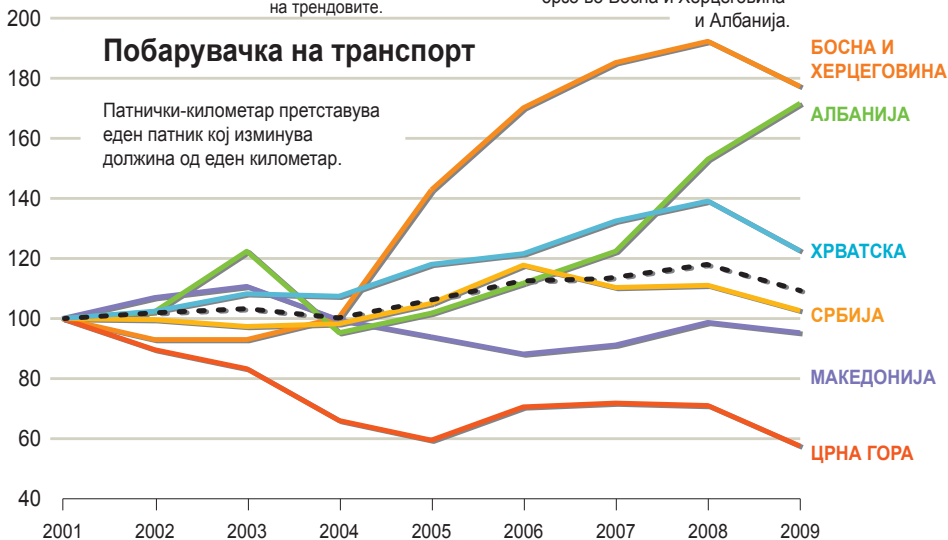
Раздвојување?

Патнички-километар

Индекс = 100 во 2001.

Имајте во предвид дека индексираниите вредности само помагаат за споредба на трендовите.

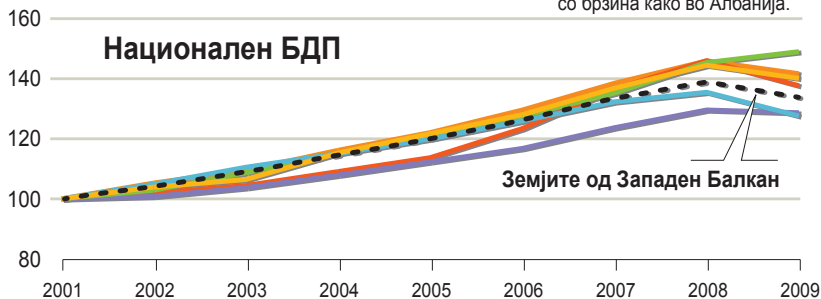
Побарувачката на транспорт расте брзо во Босна и Херцеговина и Албанија.



Константни 2000 USD

Индекс = 100 во 2001

БДП е во пораст во сите земји, но во ни една земја со брзина како во Албанија.



Извори: Институт за статистика, Министерство за транспорт на Албанија; Агенција за статистика на Босна и Херцеговина; Хрватско биро за статистика; Државен завод за статистика на Република Македонија; Завод за статистика на Црна Гора; Завод за статистика на Република Србија, 2011; Индикатори за светски развој, Светска Банка, 2011.

Цел

Да се процени дали побарувачката на товарен транспорт се разделува од трендот на економски раст.

Тренд

Побарувачката на товарен транспорт, во земјите од Западен Балкан речиси двојно се зголеми во периодот од 2001 и 2006 година, што значително го отежнува напорот за ограничување на влијанието на овој сектор врз животната средина. Во овој период, растот на побарувачката за товарен транспорт постојано го надминува растот на БДП. Помеѓу 2007 и 2009 година, статистиките покажуваат тренд на опаѓање од 7% на годишно ниво. Овие податоци, можеби се одраз на промените во транспортниот сектор, предизвикани од економската криза која започна во 2008 година, како и локалните околности како што се зголемувањата на цените на горивото.

Имплементација на политики

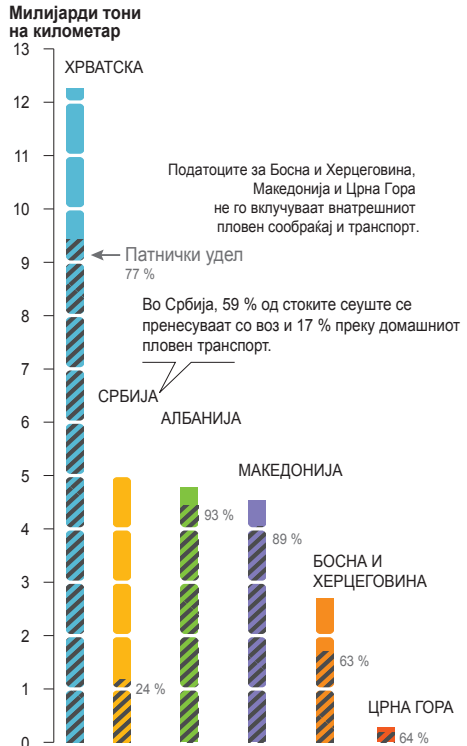
Преминувањето на товарниот транспорт од патниот кон водниот и железнички транспорт, за прв пат е формулирано како важен стратешки елемент во Стратегијата за одржлив развој, усвоена од Европскиот Совет во Гетеборг во Јуни 2001 година. Истата година, Белата Книга за заедничка транспортна политика “Европска транспортна политика за 2010: време е да се одлучи”, предложи голем број на мерки насочени кон постигнување на промена во начинот на транспорт и раздвојувањето на БДП од транспортниот сектор. Белата Книга на Европската Комисија за 2011 година, повикува на промена кон транспортни системи со ниско ниво на јаглеродни емисии до 2050 година, и намалување од 60% на емисиите на стакленички гасови од овој сектор. Една од целите за постигнување на поефикасен транспортен систем е да се пренаменат 30% од патниот товарен транспорт кој надминува 300 километри, во други видови на транспорт како што се железницата или морскиот превоз до 2030 година, и да се зголеми на повеќе од 50% до 2050 година. За да се исполни оваа цел, потребно е да се развива соодветна инфраструктура.

Дали сте знаеле?

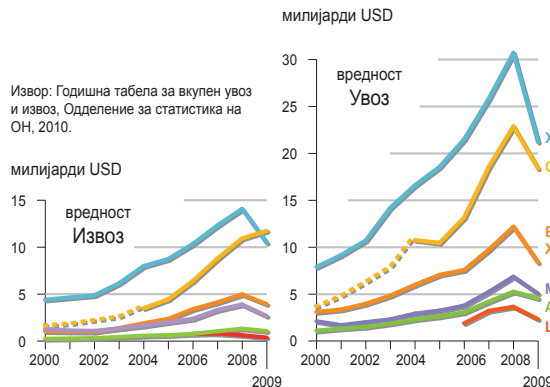
Меѓународната шпедитерска индустрија претставува носител на околу 90% од светската трговија.

Побарувачка на копнен товарен

транспорт 2009



Извори: OECD/Форум за меѓународен транспорт (ITF), Институт за статистика и Министерство за транспорт на Албанија; Агенција за статистика на Босна и Херцеговина; Хрватско биро за статистика; Државен завод за статистика на Република Македонија; Завод за статистика на Црна Гора; Завод за статистика на Република Србија, 2011.



Извор: Годишна табела за вкупен увоз и извоз, Одделение за статистика на ОН, 2010.

Главни коридори за товарен сообраќај на Западен Балкан

Извори: Студија за регионална транспортна инфраструктура на Балканот, REBIS.
Извештај за Европска Комисија, 2003; ViaMichelin, 2011.

- Автопат (удвоен од железницата)
- Железница за која не постои алтернатива во вид на автопат
- Пан-европски коридори
- Важни трговски пристаништа за балканскиот товарен сообраќај



Хрватска
Србија
Босна и Херцеговина
Македонија
Албанија
Црна Гора

Создавање на комунален отпад

Цел

Да се оцени колку ефикасно се искористуваат природните ресурси во општествата.

Тренд

Создавањето на комунален отпад во земјите од Западен Балкан, се зголеми за речиси 53% од 2003 година, за да достигне до 340 килограми по глава на жител во 2009 година – повеќе од најмалку една земја членка на ЕУ. Создавањето на отпадот го следеше трендот на пораст на БДП во регионот, што му се припишува на брзиот економски раст кој се должи на воспоставувањето на слободен пазар и враќањето на стабилноста во регионот. Неэффектното управување со отпадот често претставува закана за јавното здравје, како и за животната средина. Меѓутоа, се чини дека од 2003 година подобрен е квалитетот на статистиката за отпадот во сите земји, и неодамнешното зголемување на вредностите можеби делумно се должи на подобрувањето на точноста на достапните податоци.

Имплементација на политики

Новата законска рамка за управување со комунален отпад е воспоставена во повеќето земји од Западен Балкан, и беше развивана во согласност со директивите на ЕУ, особено Рамковната директива за отпад (Директива 2008/98/ЕС на Европскиот Парламент и на Советот од 19 Ноември 2008 година, за отпад и укинувањето на одредени Директиви), но често слабо се применуваат и спроведуваат. Законодавството на ЕУ повикува за подготвка на стратегии за управување со отпад и програми за превенција на создавање на отпад. Конкретни цели за намалување на отпадот се дефинирани само во Хрватска и во Македонија.

Дали сте знаеле?

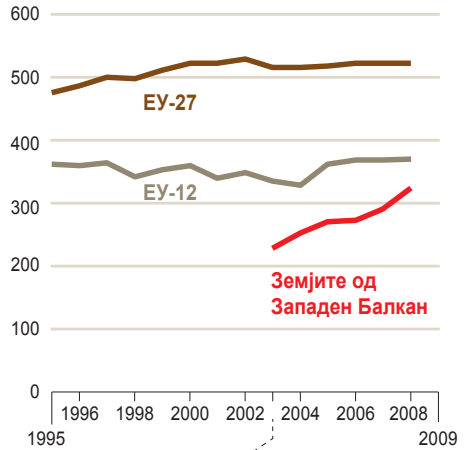
Една просечна комунална депонија може да произведе дури 150м³ исцедок¹ дневно, еднакво на износот на свежа вода која во просек едно домаќинство троши за една година.

¹ Исцедок (Leachate) е течност која се процедува од цврстиот отпад на депонијата.

Создавање на отпад

Споредбени трендови

Создавање на комунален отпад
Килограми по глава на жител



Создавање на комунален отпад
Килограми по глава на жител



1. согласно резолуција 1244 (1999) на Совет за Безбедност на ОН

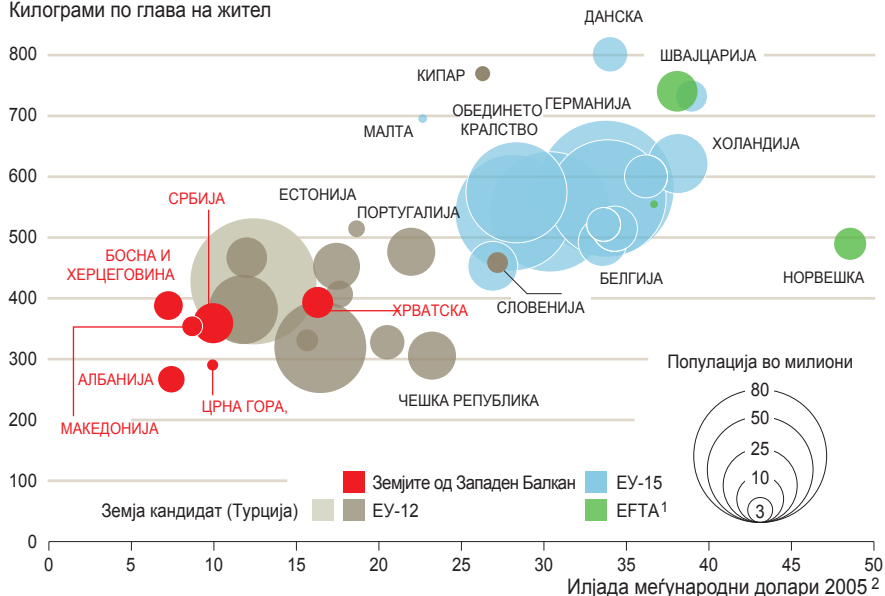
Извори: ЕЕА, 2010; Министерство за транспорт, Министерство за животна средина, шумарство и водостопанство на Албанија; Агенција за статистика на Босна и Херцеговина; Хрватска агенција за животна средина, Министерство за животна средина и просторно планирање на Република Македонија; Завод за статистика на Косово¹; Агенција за заштита на животната средина на Црна Гора; Агенција за заштита на животната средина на Република Србија; Светска Банка, 2011.

Корелација помеѓу создавањето на отпад и приходите

Создавање на комунален отпад

Создавање на комунален отпад

Килограми по глава на жител



Бруто домашен производ во паритет на куповна моќ

1 – Европска асоцијација за слободна трговија (Исланд, Лихтенштајн, Норвешка и Швајцарија).

2 – Меѓународниот долар го зема во предвид паритетот на куповната моќ на валутите

и просекот на цените на стоките, за подобро да се спореди стандардот на живеење помеѓу земјите и за одреден временски период.

Извори: Национални извори на земјите од Западен Балкан, 2011; Одделение на ОН за Популација, 2009; Светска Банка, 2011.

ВОДОСНАБДУВАЊЕ: КАНАЛИЗАЦИЈА, УПРАВУВАЊЕ СО ОТПАД И АКТИВНОСТИ ЗА РЕМЕДИЈАЦИЈА

Отпад создаден од дејности

во Хрватска

Извор: Еуростат, 2011. (податоци за 2008)



Цел

Да се опише притисокот врз слатководните ресурси за одредено време, фокусирајќи се главно врз одржливоста на апстракцијата од различните сектори.

Тренд

Во 2009 година, повеќе од 55% од вкупната апстрахирана слатка вода во земјите од Западен Балкан, беше користена за ладење при процесите за производство на електрична енергија, околу 27% за јавното водоснабдување, скоро 12% користена во индустриското производство и 6% за наводнување. Помеѓу 2004 и 2008 година, апстракцијата за јавното водоснабдување беше прилично стабилна, додека индустриското производство го намали својот удел. Земјоделството имаше променлив удел меѓу 2002 и 2009 година. Индексот за експлоатација на вода (Water Exploitation Index – WEI) во Македонија достигна највисока вредност во 2004 година, многу блиску до прагот за предупредување од 20%, одбележувајќи ја оваа година како година со најголем притисок врз водните ресурси во земјата.

Имплементација на политики

Најважното соодветно законодавство на ЕУ е Рамковната директива за вода, која од земјите побарува промоција на одржлива употреба, преку долгорочна заштита на расположливите ресурси и обезбедување на рамнотежа помеѓу подземната апстракција и надополнувањето. Главната цел на Директивата е да се постигне добар еколошки статус на површинската и на подземната вода во сите водни тела. Регионалниот развој на ново законодавство е сеуште во процес на подготовка.

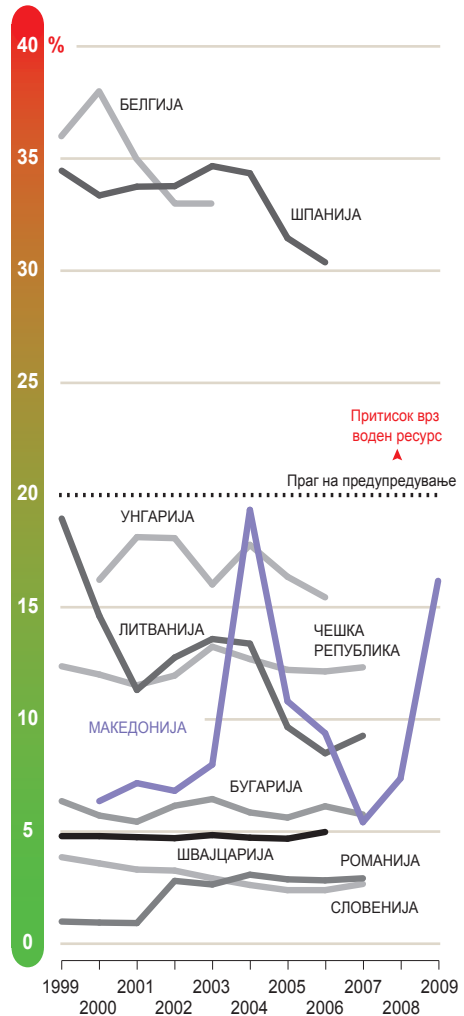
Дали сте знаеле?

За да се добие еден филцан кафе, потребни се 140 литри вода (земајќи го во предвид целиот производствен циклус). Ако сите луѓе во светот би пиеле по еден филцан кафе секое утро, тоа би “чинело” околу 120 милијарди м³ вода годишно (еквивалентно на повеќе од 45 милиони базени со олимписка големина).

Индекс за експлоатација на вода

Избрани земји од Европа

Апстракција на вода како процент од долгорочни расположливи водни ресурси



Извори: Еуростат, 2009; ЕЕА, 2010; Државен завод за статистика, Водостопанство, Јавно претпријатие за водовод и канализација на Република Македонија, 2011; Раскин и други, 1997.

Апстракција на вода во земјите од Западен Балкан

Вода апстрахирана од слатководен извор за наводнување, индустрија, производство на електрична енергија (ладење) и јавно водоснабдување

ГРАНИЦА НА СЛИВОТ НА СРЕДОЗЕМНО И ЦРНО МОРЕ



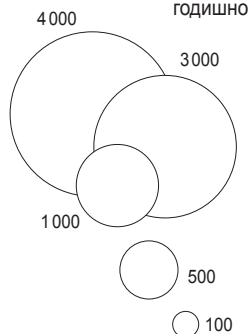
1 - 2005¹ за Албанија.

2 - согласно резолуција 1244 (1999) на Совет за Безбедност на ОН.

Вкупно апстракција на вода

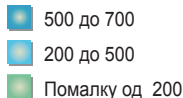


Милиони кубни метри годишно



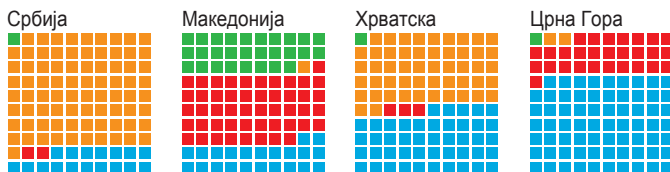
Кубни метри

по глава на жител годишно



Извори: Агенција за статистика на Босна и Херцеговина; Хрватско биро за статистика; Државен завод за статистика на Република Македонија; Завод за статистика на Црна Гора; Завод за статистика на Република Србија, 2011; AQUASTAT, Одделение за земјиште и вода, Организација за храна и земјоделство на ОН, 2010; Еуростат, 2010.

Искористување на слатките води по сектори



Удел на поединечен сектор во искористувањето на вода, 2009

- ЈАВНО ВОДОСНАБДУВАЊЕ
- ИНДУСТРИЈА
- ПРОИЗВОДСТВО НА ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА (ЛАДЕЊЕ)
- НАВОДНУВАЊЕ

Извори: Национални заводи за статистика на секоја земја (погледни погоре), 2011.

Цел

Да се утврди колку се ефикасни постоечките политики во намалувањето на испуштањата на нутриенти и органски материји во водите.

Тренд

Третманот на отпадни води (WWT) во земјите од Западен Балкан постепено се подобрува од 2001 година. Процентот на населението поврзано со систем за третман на отпадни води се искачи над 12% во 2008 година, но нивото на третман и степенот на напредок, во голема мера се разликуваат помеѓу земјите. Бројката е многу мала во споредба со повеќе од 80% население кое е поврзано на систем за третман на отпадни води, во северните и јужните земји членки на ЕЕА. Веројатно, малиот број на функционални пречистителни станици, придонесува за ниското ниво на поврзаност со ваков систем за пречистување на отпадни води.

Имплементација на политики

Земјите од Западен Балкан работат на усогласување на своите национални законодавства со Директивата на ЕУ за урбани отпадни води (Директива на Советот 91/271/ЕЕС од 21 Мај 1991 година за третман на урбани отпадни води). Истата, има за цел да се заштити животната средина од негативните влијанија на испуштањата на урбани отпадни води, кои можат да предизвикаат влошување на квалитетот на површинските и подземните води. Директивата бара од сите градски населби со повеќе од 2000 жители, да имаат систем на канализација и пречистителна станица за отпадни води, и го пропишува нивото на третман пред испуштање на водите.

Дали сте знаеле?

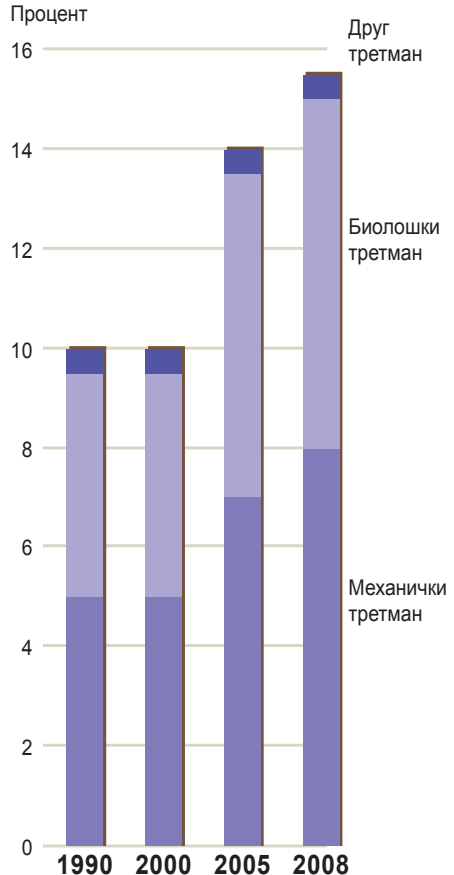
Човекот, во просек, поминува дури три години од својот живот седнат на WC школката.

Урбани отпадни води по

видот на третман

во Македонија

Удел на населението поврзано на пречистителни станици, во вкупното урбано население

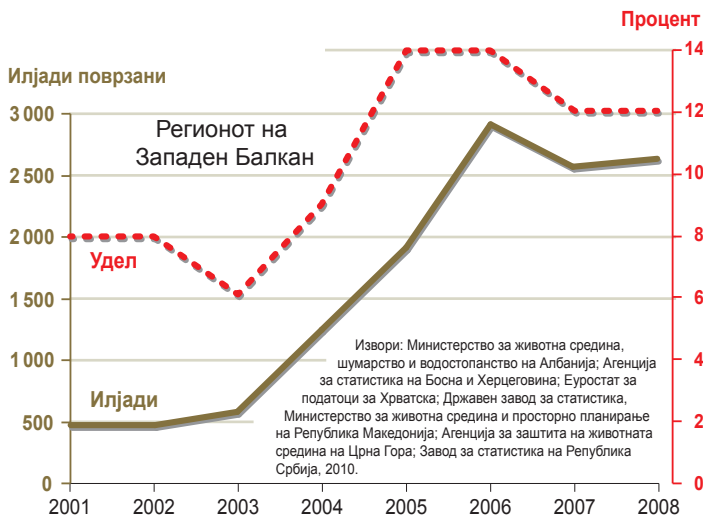
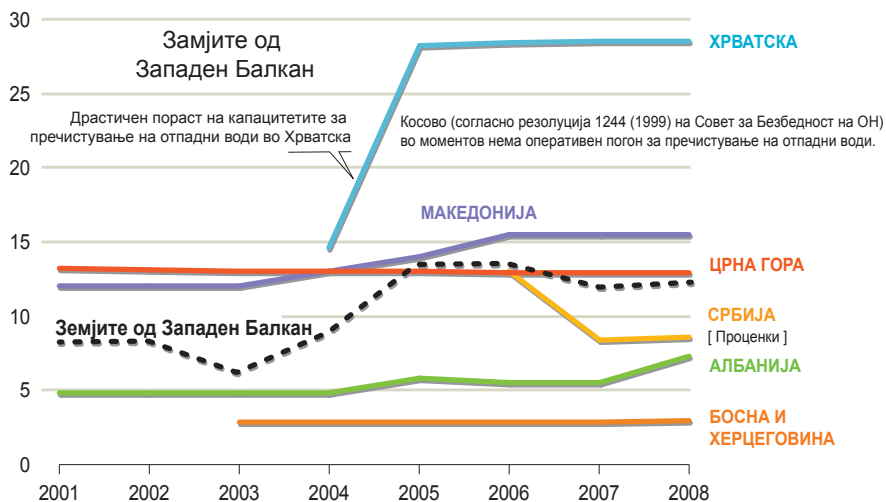


Извор: Министерство за животна средина и просторно планирање, Државен завод за статистика на Република Македонија, 2011.

Население поврзано на систем за пречистување на отпадни води

Удел на население поврзано на пречистителни станици, во вкупнато урбано население

Процент





Немања Шилџиќ

Изложба на мед (Ташмајдан, Белград, 30 Септември, 2010 година). Денес во Белград се почесто може да се забележат изложби на мед, на различни локации. За разлика од другите индустрии, работата на малите произведувачи на мед процвета, дури и во време на економска криза. Препознавајќи исплатливост во пчеларството, многу луѓе кои ја загубиле работата во фабриките се одлучиле на пчеларство.



РОЈТЕРС – Огнен Теофиловски

Невестата Вања Ристовска, со превез на главата, јава на коњ, во пресрет на младоженецот. Двајцата се облечени во народна носија, карактеристична за селото Галичник, околу 150 км западно од главниот град на Македонија, Скопје, 12 Јули 2009 година. Галичката свадба традиционално се одржува три дена, секој Петровден, или празникот Свети Петар, и вклучува традиционални обичаи, носии, ритуали и ора кои се пренесуваат низ вековите.

ОРГАНИЗАЦИИ И СТРУЧНИ СОРАБОТНИЦИ

АЛБАНИЈА

Агенција за животна средина и шумарство
Етлева Цанај
Шпреса Бакриј
Албански геолошки преглед
Назмие Пуца
Сонила Марку
Асоцијација за органско земјоделство
Лавдош Феруни
Главен технички инспекторат, Министерство за економија, трговија и енергетика
Бајрам Цела
Институт за статистика
Елса Дули
Институт за сообраќајни студии
Шкељчим Гевори
Министерство за земјоделство, храна и заштита на потрошувачи
Татјана Дишница
Министерство за економија, трговија и енергетика
Ставри Дима
Министерство за животна средина, шумарство и водостопанство
Роланд Кристо
Скендер Хаса
Национална агенција за енергетика
Алма Сарач
Пиро Митруши
Национална канцеларија за спроведување на проект за Озон
Газменд Чули
Институт за јавно здравје
Агрон Делиу
Лељета Лено
Национални експерти
Нарин Панарит
Програма на UNDP за климатски промени
Мирела Камбери

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Агенција за статистика на Босна и Херцеговина
Шевала Корачевиќ
Фонд за заштита на животната средина на Република Српска
Велена Комлениќ
Природно-математички факултет, Универзитет Сараево
Сенка Барудановиќ
Федерален метеоролошки институт
Есена Купусовиќ
Мартин Таис
Федерално министерство за животна средина и туризам
Горан Крстовиќ
Мехмед Церо
Владата на областа Брчко
Суада Чадовиќ

Министерство за надворешна трговија и економски односи

Нада Млинар

Министерство за просторно планирање, градежништво и екологија на Република Српска
Озрен Лаганин

ХРВАТСКА

Хрватска агенција за животна средина
Аница Јурен
Бернарда Розман
Бисерка Младинчи
Далија Мејашки
Дејана Рибар Попе
Џурџица Позгај
Гордана Колачко
Горан Граовац
Хана Мешкиќ
Јасна Куфрин
Марио Чулек
Мелита Досен
Мира Зовко
Рене Вукелиќ
Жељко Црнојевиќ

МАКЕДОНИЈА

Македонска академија на науките и уметностите
Наташа Марковска
Македонско еколошко друштво (не-владина организација)
Робертина Брајаноска
Македонски информативен центар за животна средина,
Министерство за животна средина и просторно планирање
Александра Несторовска-Крстеска
Анета Стефановска
Арминда Рушители
Аземине Шаќири
Катерина Николовска
Љупка Димовска-Зајков
Маргарета Цветковска
Маријонка Виларова
Ристо Јордановски
Светлана Ѓорѓева
Сектор за Природа
Александар Настов
Сашко Јорданов
Институт за јавно здравје
Драган Ѓорѓев
САРИС ДОО
Зоран Величков
Државен завод за статистика
Сузана Стојановска
Виолета Пановска

КОСОВО*

Хидро-метеоролошки институт
 Летафете Латифи
 Зеќир Имери
Агенција за заштита на животната средина
 Адриана Плана
 Африм Бериша
 Ајет Махмути
 Фадил Бајрактари
 Илијираја Орана
 Мерита Мехмети
 Мимоза Хисени
 Ќенан Мачуни
 Рифат Морина
 Риза Хајдари
 Сабит Рестелица
 Сами Бехрами
 Тафе Веселаи
 Влора Спанца
Министерство за земјоделство, шумарство и
 рурален развој
 Лумније Рама
 Нуртене Хасоли
Министерство за трговија и индустрија
 Рамадан Бужала
 Висар Бајрактари
Министерство за животна средина и просторно
 планирање
 Фатлије Буза
 Фидаим Сахити
 Гани Бериша
 Висаре Хоџа

ЦРНА ГОРА

Агенција за заштита на животната средина на Црна
 Гора
 Александар Божовиќ
 Босилка Милошевиќ
 Драган Асановиќ
 Гордана Ѓукановиќ
 Ирена Тадиќ
 Ивана Булатовиќ
 Јелена Пејовиќ
 Лидија Шќепановиќ
 Марија Пулевиќ
 Милена Батаковиќ
 Милица Вукчевиќ
 Татјана Ѓоковиќ
 Весна Новаковиќ
 Весна Влаховиќ
 Владан Божовиќ
Хидро-метеоролошки завод на Црна Гора
 Дарко Новаковиќ
Институт за заштита на природата

Гордана Касом
Канцеларија за одржлив развој, Влада на
 Црна Гора
 Босилка Вуковиќ
Министерство за економија
 Антон Љуцовиќ
 Вуко Дабовиќ
Завод за статистика на Црна Гора
 Наташа Вучковиќ

СРБИЈА

Агенција за заштита на животната средина
 Дејан Лекиќ
 Драгана Видојевиќ
 Елизабета Радуловиќ
 Љиљана Џорђевиќ
 Маја Круниќ-Лазиќ
 Миленко Јовановиќ
 Милорад Јовичиќ
 Нада Мисајловски
 Небојша Реџиќ
 Небојша Вељковиќ
 Никола Пајчин
 Славиша Поповиќ
 Тихомир Поповиќ
Завод за статистика на Република Србија
 Миљана Чераниќ

ДРУГИ

Европска агенција за животна средина
 Адриана Георге
 Гордон Мекинес
 Милан Хренко
 Роберта Пињатели
 Стојан Благоев
Агенција за заштита на животна средина на
 Австрија
 Виолета Филипич
Консултантска куќа - Milieu
 Тони Зампарути
Регионален центар за животна средина (REC)
Национална Канцеларија на Црна Гора
 Мира Василевиќ
 Срна Судар
Зои мрежа за животна средина
 Александра Шилѓиќ
 Каролин Даниел
 Емануел Бурне
 Флориан Крауцер
 Јасмина Богдановиќ
 Ото Симонет
 Јан Демон

РЕФЕРЕНЦИИ

Институции

Албанија, Министерство за транспорт, 2011; <http://www.mppt.gov.al/>

Албанија, Албански институт за статистика (INSTAT), 2011; <http://www.instat.gov.al/>

Албанија, Министерство за животна средина, шумарство и водостопанство, 2011; <http://www.moe.gov.al/en/>

Босна и Херцеговина, Федерално министерство за животна средина и туризам, 2011; <http://www.fmoit.gov.ba/#>

Босна и Херцеговина, Агенција за статистика, 2011; <http://www.bhas.ba/>

Косово, Агенција за заштита на животна средина, 2011; <http://www.ammk-rks.net/?page=2,1>

Косово, Завод за статистика на Косово (SOK), 2011; <http://esk.rks-gov.net/eng/>

Македонија, Македонски информативен центар за животна средина, Министерство за животна средина и просторно планирање, 2011; <http://www.moerp.gov.mk/default-en.asp>

Македонија, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, 2011; <http://www.mzsv.gov.mk/>

Македонија, Државен завод за статистика, 2011; http://www.stat.gov.mk/Default_en.aspx

Србија, Агенција за заштита на животната средина, 2011; <http://www.sepa.gov.rs/>

Србија, Министерство за земјоделство, трговија, шумарство и водостопанство, 2011; <http://www.mpt.gov.rs/>

Србија, Завод за статистика на Република Србија, 2011; <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>

Хрватска, Агенција за заштита на животната средина, 2011; <http://www.azo.hr/EnglishNoviDizajn>

Хрватска, Министерство за земјоделство, рибарство и рурален развој, 2011; <http://www.mps.hr/>

Хрватско биро за статистика, 2011; http://www.dzs.hr/default_e.htm

Црна Гора, Агенција за заштита на животна средина на Црна Гора, 2011; <http://www.epa.org.me/index.php/en>

Црна Гора, Министерство за земјоделство и рурален развој, 2011; <http://www.mpr.gov.me/en/ministry>

Црна Гора, Завод за статистика на Република Црна Гора (MONSTAT), 2011; <http://www.monstat.org/eng/index.php>

Проекти

Проекти поврзани со индикатори, 2006–10:

- 'Помош за Албанија Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Србија и Црна Гора за имплементација на основниот сет на индикатори на ЕЕА и системот за известување, како придонес кон Белградскиот извештај за четвртата пан-Европска оценка за животната средина за 2007 година' (2006-2007).
- 'Изработка на 12 информативни листи за регионалниот основен сет на индикатори (CSIs) за земјите од Западен Балкан' (2007).
- 'Развивање на систем за редовно известување за животната средина, во согласност со основниот сет на индикатори на ЕЕА за земјите од Западен Балкан' (2008).
- 'Поддршка за развој на основниот сет на индикатори на ЕЕА, за вклучување во SOER известувањето – фокус на придонесот од земјите од Западен Балкан' (2010).

Извештаи

Извештај за состојбата на животната средина во Република Хрватска, 2011; <http://www.azo.hr/Reports11>

Индикатори за животна средина: Типологија и преглед, ЕЕА, 1999; <http://www.eea.europa.eu/publications/TEC25>

Основен сет на индикатори на ЕЕА - Упатство, 2005; http://www.eea.europa.eu/publications/technical_report_2005_1

Животна средина во Европа – Состојба и перспектива, ЕЕА, 2010; <http://www.eea.europa.eu/soer>

Стратегија за проширување и извештаи за напредок, 2010; http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm

Проширување, Европска Комисија, 2011; (на англиски јазик) http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/index_en.htm

Извештај за состојбата на животната средина во Република Македонија, Министерство за животна средина и просторно планирање, 2010; (на македонски јазик) <http://www.moep.gov.mk/default-mk.asp?itemID=84F1C8FBC7AC644E9546F523C7B81FBC>

Cookbook for State of the Environment Reporting on the Internet, GRIDA/Arendal, 1998; <http://www.grida.no/publications/list/3181.aspx>

Извештај за состојбата на животната средина на Косово за период 2006-2007, Агенција за заштита на животната средина, 2008; (на англиски јазик) <https://rks-gov.net/english/index.htm>

Извештај за состојбата на животната средина во Црна Гора за 2010, Агенција за заштита на животната средина на Црна Гора, 2010; <http://www.epa.org.me/>

Извештај за состојбата на животната средина во Република Србија, Агенција за заштита на животната средина во Република Србија (на српски јазик); http://www.sepa.gov.rs/download/Izvestaj_o_stanju_zivotne_sredine_za_2010_godinu.pdf

СКРАТЕНИЦИ

CARDS – Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation Programme (Програма на Заедницата за помош за обнова, развој и стабилизација)

CSI – Core Set of Indicators (Основен сет на индикатори на ЕЕА)

DPSIR framework: Driving forces – Pressures – State – Impact – Responses (рамка за оценување: Движечки сили – Притисоци – Состојба – Импликација – Реакции)

EEA – European Environment Agency (Европска агенција за животна средина)

EIONET – European Environment Information and Observation Network (Европска мрежа за информирање, набљудување и размена на информации за животната средина)

IPA – Instrument for Pre-Accession Assistance (Инструмент за претпристапна помош)

IUCN – International Union for Conservation of Nature (Меѓународна унија за заштита на природата)

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Организација за економска соработка и развој)

PHARE – Poland and Hungary: Assistance for Reconstructing their Economies Programme (Полска и Унгарија: Програма за помош при економско реструктурирање на овие држави)

REBIS – Regional Balkans Transport Infrastructure Study (Студија за регионалната сообраќајна инфраструктура на Балканот)

SEIS – Shared Environmental Information System (Заеднички информативни систем за животна средина во Европа)

SOER – State of Environment Report (Извештај за состојбата и перспективата на животната средина)

UNEP – United Nations Environment Programme (Програма на Обединети Нации за животната средина)

WCMC – World Conservation Monitoring Centre (Светски центар за следење на заштитата на природата)

WEI – Water Exploitation Index (Индекс за експлоатација на вода)

